

Topos polskiego dworu szlacheckiego w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza i *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*, Gdańsk 2013, s. 85–91.
- Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, oprac. S. Pigoń, Wrocław 1972, s. 6–7.
- Źródło: Bolesław Leśmian, *W malinowym chruśniaku...*
- Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, oprac. S. Pigoń, Wrocław 1972, s. 17–18.
- Źródło: Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*, Gdańsk 2013, s. 97.
- Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, oprac. S. Pigoń, Wrocław 1972, s. 18.
- Źródło: Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*, Gdańsk 2013, s. 103–104.
- Źródło: Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*, Gdańsk 2013, s. 90–91.
- Źródło: Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*, Gdańsk 2013, s. 87.

Topos polskiego dworu szlacheckiego w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza i *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego

Dwór w Łopusznej

Źródło: Paweł Grzywocz, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.5.

Świat kultury szlacheckiej zmieniał się na przestrzeni wieków. Życie ziemiańskie zaczęło stanowić istotną wartość w dobie renesansu i wtedy też należy doszukiwać się początku toposu szlacheckiego dworku. Przyczynił się do tego mit o pochodzeniu Polaków od plemienia Sarmatów – dzielnych i szlachetnych wojowników, który legł u podstaw kultury szlacheckiej w Polsce.

Adam Mickiewicz w *Panu Tadeuszu* kultywował jeszcze popularny od XVI wieku styl życia, ale na początku XX wieku Stefan Żeromski poddał go w *Przedwiośniu* weryfikacji. Topos dworku przechodził ewolucję: od apoteozy życia na [włościach](#) po jego negację. Począwszy od okresu dwudziestolecia międzywojennego, w Polsce następował zmierzch starego świata i rozbrat z układem społecznym, który funkcjonował przez wieki. Szlachcic ziemianin nie stanowił już wzoru literackiego i kulturowego. Mimo [anachroniczności](#) dworku szlacheckiego jako ostoji polskości do dziś pozostaje on archetypem w świadomości narodowej. Wciąż można doszukać się w rodzimej kulturze nawiązań do tradycji miejsca, gdzie jest szansa na życie szczęśliwe z dala od niepokojów i zagrożeń świata.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz wartości ważne w kształtowaniu toposu dworku szlacheckiego.
- Wyjaśnisz, jak topos dworku szlacheckiego funkcjonuje w polskiej kulturze.

- Wskażesz, na czym polegają powiązania między *Panem Tadeuszem* Adama Mickiewicza a *Przedwiośnią* Stefana Żeromskiego.
- Ocenisz stosunek Stefana Żeromskiego do tradycji dworku szlacheckiego.

Przeczytaj

Rodzina i siedziba ziemiaństwa pozostają w ścisłym związku. Nie ma architektury bez ludzi, którzy wypełniają i zagospodarowują przestrzeń. Dzięki więzom krwi dom staje się ważny dla całej rodziny, a miejscu patronuje *genius loci*. W ten sposób tworzy się tradycja najpierw rodzinna, potem rodowa, a na końcu narodowa, utrwalana na przestrzeni wieków przez mieszkańców siedziby. Obcowanie we własnym gronie, ale też goszczenie przybyszów oparte są zawsze na utrwalonych tradycją rytuałach. Mieszkańcy domostwa mają wyznaczone obowiązki i powinności oraz spełniają przypisaną im rolę. Cezary Baryka, bohater *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego, trafia z centrum świata wojny do idyllicznego miejsca na peryferiach. Długo pozostaje pod jego urokiem.

Dwór w Koszutach

Źródło: Kanciata, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

((Stefan Żeromski

Przedwiośnie

- Widzisz, Czarus, te światła?
- Widzę.
- No, bracie, ciesz się! Niech cię wszyscy diabli! Ciesz się, mówię! To Nawłóć!

Cezary doświadczył właśnie pewnego niepokoju. Czegoś się wstydził i niezgodnie ze swą naturą, czegoś trwożył i lękał. Konie wbiegły na szeroki dziedziniec i stanęły przed gankiem. Na tym ganku, rzęście oświetlonym, słychać było zmieszany gwar licznych głosów męskich i kobiecych, które wywoływały imię.

– Hipolit! Hipek! Hipcio! Hipeczek! Hip!

Wielosławski ściągnięty został ze swego siedzenia przez liczne ręce i znalazł się w ich objęciach. Cezary, pozostawiony samemu sobie, zląził z wolna z siedzenia. Ale o nim nie zapomniano. Wnet wstępował po szerokich i wspaniałych, aczkolwiek dziwnie ruchomych stopniach schodów na obszerny ganek, winem dzikim obrośnięty. W świetle lamp i świec migały mu przed oczyma rozmaite postacie: dama starsza wysoka, o ruchach zamaszystych i pełnych władczego majestatu; panna blondynka ze ślicznymi niebieskimi oczami; młody ksiądz; stary pan z czarnymi, obwisłymi wąsami...

Hipolit przedstawił Barykę zebranim na ganku. Ten kłaniał się wielokroć, całował rękę damy starszej, jak się okazało, matki Hipolita, podawał rękę do uścisku młodemu księdzu, jak się okazało, przyrodniemu bratu Hipolita, młodej panie, Karolinie Szarłatowiczównie, jego siostrze ciotecznej, oraz starszemu panu, wujowi Skalnickiemu. Wszyscy bardzo przychylnie witali „tego” Barykę, przypatrywali mu się z ciekawością, jak na „wyższe” towarzystwo dość prowincjonalną, a nawet zaściankową. Cezary robił swobodnego i światowca, choć wspomnienie o powalanych [ineksprymablach](#) i zrujnowanym kapeluszu stawało mu na przeszkodzie w zadawaniu szyku. Rozmowa była tak chaotyczna, że nic nie można było zrozumieć. Ten sobie mówił i tamten sobie mówił, pełno było radości i krzyku. Wszyscy naraz zadawali pytania i nie czekając na odpowiedź zadawali nowe. Nic dziwnego: podpora rodu, syn najstarszy wracał z wojny cały i zdrowy, tęgi i opalony, jakby jeździł na polowanie w sąsiedztwo. [...]

Gdy zajęto miejsca przy stole, a przybył jeszcze rządca, pan Turzycki, oraz dwie ciocie podstarzałe, jedna wdowa – Aniela, a druga stara panna – Wiktoria – gwar się stał nie byle jaki. Stary służący Maciejunio ledwie mógł nadażyć z odkorkowywaniem. Nawet mu źle szło z tymi korkami. Musiał mu sam panicz, „Jaśnie-Hipcio”, pomagać, co doprowadziło za dużą szafą kredensową do tajemniczego zrujnowania hierarchii – po prostu do uścisków serdecznych Jaśnie-Hipcia z prastarym Maciejuniem.

Cezary pił, co mu nalewano, i jadł, co nakładano na talerz. Wszyscy na niego patrzyli z radością, niemal z miłością. Tu stary Maciejunio – tak gruby i napęczniały w swym fraczku obcisłym, że robił wrażenie beznadziejnie chorego na wodną puchlinę, gdyby nie doskonała cera czerstwego oblicza – nachylał się z takim uśmiechem, jakby i tego obcego „jaśnie panicza” chciał ucałować jak swego – mrugał oczami i robił miny, żeby wybrać tę starą, omszałą flachę, oplecioną w tatarak, którą trzymał w swej prawej ręce. Tam dwie ciocie, Aniela i Wiktoria, jedna przez drugą, nachylały się ku niemu i kazały opowiadać sobie o matce – „wszystko-wszystko!” – a gdy się na dobre rozgadał i mówił wszystko, to jednej, to drugiej łzy najszczerze z oczu kap-kap-kap! Pan Gajowiec – dobrze! Ale skądże – u licha? – te dwie damule? A przecież były to łzy prawdziwe, jakby krewnych, jakby siostr dalekich a nieznanych, które się nad dolą jego drogiej matki użalały. Tam wujcio Michaś coś mu chce powiedzieć, coś sekretnego, nowego, a ważniejszego ponad wszystko. Zaczyna i nie może skończyć, bo mu wszyscy przeszkadzają. Spiknęli się, żeby przeszkadzać. Więc się irytuje, targa wąsy i przewraca dziko oczyma.

Na dobitkę jeszcze Wojciunio! Już od dziesięciu minut lokaj Maciejunio z cicha prosi panią dziedziczkę, no i jaśnie panicza, że oto Wojciunio nie może wytrzymać i strasznie błaga, żeby mógł spojrzeć na panicza. No, więc wołać go w drodze łaski! Drzwi się uchylają i staje w nich Wojciunio, kucharz równie stary, jak lokaj Maciejunio. Kucharz jest jakałą, znanym na cały powiat. Nic nie może powiedzieć,

tylko zdejmując swą białą czapkę i śmieje się starym, radosnym śmiechem, przypominającym końskie rzenie. Macha do paniczka Hipcia białymi rękami, coś mu pokazuje na migi. Hipolit mu na migi odpowiada i oba chichocą ze szczęścia. Kucharz zamyka drzwi z należnym uszanowaniem, dziękując za łaskę. Ale i zza drzwi słychać jeszcze jego śmiech i bełkot radosny.

Źródło: Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*, Gdańsk 2013, s. 85–91.

Słownik

archetyp

(gr. *arche* – początek, *typos* – typ) – pierwowzór jakiejś postaci, zdarzenia, motywu wspólny wszystkim ludziom; określa wyobrażenia o świecie, przeżycia religijne, zachowania społeczne. Objawia się niezależnie od intencji twórcy w mitach, rytuałach, symbolach obecnych w sztuce. Archetyp pozostaje w ścisłym związku z **toposem**, oba są dziedziczone z pokolenia na pokolenie i dzięki temu skrycie oddziałują na ludzkie wyobrażenia oraz kierują ludzkimi zachowaniami. Termin wywodzi się z psychoanalitycznej teorii C. G. Junga.

polski dwór szlachecki

wiejski dom mieszkalny szlachty polskiej. Stare dwory szlacheckie znajdują się głównie na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów (obecnie w Polsce, na Litwie, na Łotwie, na Białorusi, na Ukrainie oraz w zachodniej Rosji). Funkcjonowały czynnie od okresu renesansu do lat 20. XX wieku. Współcześnie jest wiele nawiązań do architektury dworskiej

sielanka

(inaczej: bukolika, idylla, ekloga, pasterka, skotopaska) – gatunek literacki obejmujący utwory przedstawiające w sposób wyidealizowany uroki życia wiejskiego, mające postać lirycznego monologu lub dialogu, ale realizowane też w postaci narracyjnej lub dramatycznej. Piewcą sielskiego życia był Jan Kochanowski w *Pieśni świętojańskiej o Sobótce*

topos

(gr. *tópos koinós*, łac. *locus communis* – miejsce wspólne) – powtarzający się motyw, występujący w obrębie literatury i sztuki zbudowany na fundamencie dwu wielkich tradycji śródziemnomorskich: antycznej i biblijno-chrześcijańskiej. Wskazuje na jedność, ciągłość kulturową danego kontynentu czy na istnienie pierwotnych wzorców myślenia człowieka. Topos budowany jest na zasadzie obrazu mającego na celu opis jakiejś sytuacji (topos tonącego okrętu w Kazaniach Skargi)

topos odwrócony

odwołanie się do definicji toposu (motywu, tematu, [archetypu](#)) i ukazanie obrazu skrajnie odmiennego. Zamiast pozytywnych skojarzeń wynikających z utrwalonej tradycji postrzegane zostają negatywne lub odmienne aspekty związane z daną tradycją. Przykładem zastosowania toposu odwróconego jest wiersz Bolesława leśmiana *Urszula Kochanowska*, w którym niebiańska szczęśliwość (topos rajskiej nagrody) nie może pocieszyć zmarłej dziewczynki, ponieważ bardziej szczęśliwa czuła się na ziemi, wśród bliskich

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Polecenie 2

Stwórz mapę myśli, w której umieścisz informacje dotyczące toposu dworu szlacheckiego.

Mickiewicz – Żeromski – topos dworku szlacheckiego

Stanisław Noakowski, *Dworek szlachecki*, 1922

Źródło: Muzeum Sztuki w Łodzi, domena publiczna.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, oprac. S. Pigoń, Wrocław 1972, s. 7-12.

Ćwiczenie 2

Zwróć uwagę na wygląd i otoczenie dworów szlacheckich w *Panu Tadeuszu* i *Przedwiośniu*. Nazwij uczucia, jakie wywołuje opisana przestrzeń.

” Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz

Śród takich pól przed laty, nad brzegiem ruczaju,
Na pagórku niewielkim, we brzozowym gaju,
Stał dwór szlachecki, z drzewa, lecz podmurowany;
Świeciły się z daleka pobielane ściany,
Tem bielsze, że odbite od ciemnej zieleni
Topoli, co go bronią od wiatrów jesieni.
Dóm mieszkalny niewielki, lecz zewsząd chędogi,
I stodołę miał wielką, i przy niej trzy stogi
Użątku, co pod strzechą zmieścić się nie może;

Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, oprac. S. Pigoń, Wrocław 1972, s. 6–7.

” Stefan Żeromski

Przedwiośnie

Park był bardzo rozległy, schodził ze wzgórka, na którym stała „Arianka”, w dół, do dworu otoczonego sadzawkami i basenami wodnymi. Dwór był drewniany, lecz na kamiennych podmurowaniach, które musiały dawniej podpierać inną jakąś, bardziej wyniosłą budowlę. W parku były długie aleje grabowe, wynoszące się w pola i dalekie zarośla. W jednej takiej alei stały wokół zmurszałe, drewniane ławki, zasypane zwiędłymi liśćmi i zalane wodą deszczową. Wszystkie aleje i uliczki były zawleczone wilgotną mgłą, która dla Cezarego miała jakowyś szczególny urok. Z rozkoszą wałęsał się w długich, grabowych nawach, nie spotykając żywego ducha. Zawijał się w swój płaszcz przewiewny i doświadczając ciepła

w listopadowym powietrzu, cieszył się, upajał, nasycał swym
zdrowiem fizycznym i duchowym błogostanem.

Źródło: Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*, Gdańsk 2013, s. 97.

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Odnieś się do fragmentów *Pana Tadeusza przytoczonych w e-materiale* oraz do fragmentu *Przedwiośnia* znajdującego się w sekcji Przeczytaj. Scharakteryzuj na ich podstawie mieszkańców dworów szlacheckich.

” Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz

Tymczasem na folwarku nie uszło baczności,
Że przed ganek zajechał któryś z nowych gości.
Już konie w stajnię wzięto, już im hojnie dano,
Jako w porządnym domu, i obrok, i siano;
Bo Sędzia nigdy nie chciał, według nowej mody,
Odsyłać konie gości Żydom do gospody.
Słudzy nie wyszli witać, ale nie myśl wcale,
Aby w domu Sędziego służono niedbale;
Słudzy czekają, nim się pan Wojski ubierze,
Który teraz za domem urządzał wieczerzę.
On pana zastępuje i on w niebytności
Pana zwykł sam przyjmować i zabawiać gości.
(Daleki krewny pański i przyjaciel domu).
Widząc gościa, na folwark dążył po kryjomu
(Bo nie mógł wyjść spotykać w tkackim pudermanie);
Wdział więc, jak mógł naj prędeej, niedzielne ubranie
Nagotowane z rana, bo od rana wiedział,
Że u wieczerzy będzie z mnóstwem gości siedział.

Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, oprac. S. Pigoń, Wrocław 1972, s. 17–18.

Ćwiczenie 5

Czym zajmowali się mieszkańcy dworów szlacheckich w *Panu Tadeuszu* oraz w *Przedwiośniu*? Wybierz właściwe odpowiedzi spośród podanych. Porównaj te zajęcia i przedyskutuj w klasie.

Ćwiczenie 6

Podaj, z jaką sceną w *Panu Tadeuszu* kojarzy ci się rozmowa o Karolinie (*Przedwiośnie*). Co te literackie obrazy mają wspólnego z pasterską sielanką?

” Stefan Żeromski

Przedwiośnie

- Muszę ci wytłumaczyć, Cezary, że panna Szarłatowiczówna, tu obecna Karolina – takie imię chrzestne – ano, trudno! – defekt – utraciła dobra swe ziemskie na Ukrainie, skoro tylko bolszewicy się narodzili. Była bowiem na pensji w Warszawie, uczyła się geografii, algebry – tak! – i stylistyki, kiedy jej dobra zabierano. Teraz zarabia na kawałek chleba. Karolina Szarłatowiczówna kury maca w Nawłoci.
- Twoje kury, wielki magnacie!
- Jest to przenośnia, właśnie stylistyczna – wmieszał się do rozmowy młody księżulo – jest to pars pro toto. Karolcia zajmuje się nie tylko kurami...
- Ale i gęsiami... – dorzucił Hipolit.
- O, zaraz gęsiami, gęsiami!... – gorszył się młody księżyk.
- A czyż się nie zajmuje gęsiami, krowami, cielętami, źrebiętami?...
Stęskniłem się za nią, mój drogi pomidorze. Nieraz – Cezary świadkiem! – leżąc w rowie zaczynam marzyć i wyrażam słownie marzenie wewnętrzne: – Napiszę list do Karoliny Szarłatowiczówny, herbu Rogala. Zapytam jej, czy kury dobrze się niosą?
- A szczęście, żeś tego listu nie wysłał, bo byłabym ci odpisała! No!

Źródło: Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*, Gdańsk 2013, s. 87.

Opisz, jakie relacje panują między szlachtą a służbą w *Panu Tadeuszu* i *Przedwiośniu*.

” Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz

Pan Wojski poznał z dala, ręce rozkrzyżował
I z krzykiem podróznego ściskał i całował;
Zaczęła się ta prędką, zmieszana rozmowa,
W której lat kilku dzieje chciano zamknąć w słowa
Krótkie i poplątane, w ciąg powieści, pytań,
Wykrzykników i westchnień, i nowych powitań.

Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, oprac. S. Pigoń, Wrocław 1972, s. 18.

” Stefan Żeromski

Przedwiośnie

Na dobitkę jeszcze Wojciunio! Już od dziesięciu minut lokaj
Maciejunio z cicha prosi panią dziedziczkę, no i jaśnie panicza, że oto
Wojciunio nie może wytrzymać i strasznie błaga, żeby mógł spojrzeć
na panicza. No, więc wołać go w drodze łaski! Drzwi się uchylają
i staje w nich Wojciunio, kucharz równie stary, jak lokaj Maciejunio.
Kucharz jest jąkałą, znanym na cały powiat. Nic nie może powiedzieć,
tylko zdejmuje swą białą czapkę i śmieje się starym, radosnym
śmiechem, przypominającym końskie rzenie. Macha do paniczka
Hipcia białymi rękami, coś mu pokazuje na migi. Hipolit mu na migi
odpowiada i oba chichocą ze szczęścia. Kucharz zamyka drzwi
z należnym uszanowaniem, dziękując za łaskę. Ale i zza drzwi słyhać
jeszcze jego śmiech i bełkot radosny.[...] Za czarnymi oknami rozległy
się jakby strzały. To starzy parobcy witali młodego pana, co z wojska
wrócił, strzelając mu dawnym obyczajem z batów na wiwat.

Źródło: Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*, Gdańsk 2013, s. 90-91.

Ćwiczenie 8

Odwołując się do przytoczonego niżej cytatu oraz treści całego *Przedwiośnia*, wyjaśnij przyczyny załamania mitu szlacheckiego dworu, które wskazuje Stefan Żeromski.

” Stefan Żeromski

Przedwiośnie

Wśród tego radosnego z końmi obcowania, gdy miłe, podniecające było tu wszystko, nawet zapach amoniakowy i odór potu zwierzęcego – przeszło Cezarego uczucie obcości i samotności. Jakoby przekazani głębiom jego duszy przez oczy końskie z otchłani ich egzystencji, załkał w nim ojciec i załkała matka. Myśl gorzka i cierpka, owoc wszystkiego, co w swym życiu widział, nasunęła wewnętrzne, zjadliwe pytanie:

„Kiedyż nadejdzie podły dzień, iż tenże Jędrrek posiadzie odwagę i zdobędzie się na siłę, żeby jaśnie pana chwycić za gardło i bić w kufę, względnie w mordę? Czy też Maciejunio da radę, czy potrafi wypchnąć jaśnie dziedziczkę za drzwi główne, właśnie w pazury motłochu? Czy potrafi wpuścić biedę okolicznych wsi, ażeby nareszcie zobaczyła, co to tam jest, co się mieści w salonie, w środku tego starego dworu, bardziej niedostępnym i bardziej tajemniczym dla tłumu niż święty kościół w Nawłoci?”

Źródło: Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*, Gdańsk 2013, s. 103–104.

Praca domowa

Wykonaj jedno z poleceń:

1. Odwołaj się do lektury całego *Przedwiośnia* oraz zagadnień poznanych na lekcji i napisz rozprawkę na temat: „Nawłoc – topos czy topos odwrócony dworku szlacheckiego?”

2. Wyjaśnij, czemu służą nawiązania Żeromskiego do archetypu dworu, który został utrwalony przez Mickiewicza w *Panu Tadeuszu*. Zredaguj rozprawkę.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Topos polskiego dworu szlacheckiego w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza i *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

12) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, *Dziadów* cz. II oraz *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, *Zemsty* Aleksandra Fredry, *Balladyny* Juliusza Słowackiego;

- 13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;
- 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
- 6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;
3. korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej;

Lektura obowiązkowa

31) Stefan Żeromski, Rozdziobią nas kruki, wrony..., Przedwiośnie;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje wartości ważne w kształtowaniu toposu dworku szlacheckiego,
- wyjaśnia, jak topos dworku szlacheckiego funkcjonuje w polskiej kulturze,
- wskazuje, na czym polegają powiązania między *Panem Tadeuszem* Adama Mickiewicza a *Przedwiośniem* Stefana Żeromskiego,
- ocenia stosunek Stefana Żeromskiego do tradycji dworku szlacheckiego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Topos polskiego dworu szlacheckiego w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza i *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i multimedium w sekcji „Ilustracja interaktywna” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i rozwiązywać zadania.
2. Nauczyciel prosi, by uczestnicy zajęć przypomnieli sobie fragmenty księgi I *Pana Tadeusza* z opisami dworu w Soplicowie.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel pyta: jak wygląda dwór w Soplicowie? Gdzie jest położony? Kto w nim mieszka? Jakie charakterystyczne przedmioty się w nim znajdują? Uczniowie mogą skorzystać z e-materiału 0539 Jaką funkcję pełnią przedmioty w *Panu Tadeuszu*?
2. Podanie celu i tematu zajęć.

Faza realizacyjna:

1. Faza realizacyjna rozpoczyna się od ustalenia, jakie wartości wpłynęły na ukształtowanie archetypu dworku szlacheckiego. Uczniowie tworzą mapę myśli, a może im w tym pomóc ćw. 3 z sekcji „Sprawdź się”.
2. Później uczestnicy zajęć przystępują do pracy w parach. Wykonują polecenie 1 i 2 z sekcji „Grafika interaktywna”. Po upływie ustalonego czasu wskazane osoby prezentują odpowiedzi, a nauczyciel weryfikuje ich poprawność.
3. Wybrane ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się” uczniowie wykonują indywidualnie. Nauczyciel wskazuje zadania, które dotyczą realizacji toposu dworku szlacheckiego w *Panu Tadeuszu* i w *Przedwiośniu*: ćw. 4, 5, 7 i 8. Później uczniowie przedstawiają swoje propozycje odpowiedzi i dyskutują na ich temat pod kierunkiem nauczyciela.

Faza podsumowująca:

1. W dyskusji podsumowującej nauczyciel może postawić następujące pytanie: jaką funkcję w literaturze pełni topos dworku szlacheckiego?
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.

Praca domowa:

1. Wykonaj jedno z poleceń:
  1. Odwołaj się do lektury całego *Przedwiośnia* oraz zagadnień poznanych na lekcji i napisz rozprawkę na temat: „Nawłóć – topos czy topos odwrócony dworku szlacheckiego?”. 2. Wyjaśnij, czemu służą nawiązania Żeromskiego do archetypu

dworu, który został utrwalony przez Mickiewicza w *Panu Tadeuszu*. Zredaguj rozprawkę.

Materiały pomocnicze:

- Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1998.
- *Dwór polski. Architektura. Tradycja. Historia*, red. Aleksandra Górskiego, Kraków 2007.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedialną „Ilustrację interaktywną” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.